

ПРОЦЕС УНІФІКАЦІЇ СПІЛЬНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

THE PROCESS OF THE UNIFICATION OF THE EUROPEAN UNION COMMON MIGRATION POLICY

Була С.П.,

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології*

Львівського національного університету імені Івана Франка

Зіненко М.О.,

магістр політології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Європа XXI століття стикнулася з новим викликом на своєму історичному шляху – інтеграцією в суспільство великої кількості мігрантів, які стали характерним явищем для післявоєнного західного світу. Кожного разу нова хвиля мігрантів змушує консолідуватися Європейську спільноту і шукати шляхи вирішення кризових явищ, пов'язаних із незаконною міграцією та біженцями. Для більшості держав, які мають свої регіональні особливості, пов'язані із географічним розташуванням і близькістю до нестабільних країн-сусідів, процес утвердження деяких аспектів спільної міграційної політики є болючим. У цій статті ми дослідили, яким чином країни – члени Європейського Союзу шукали шляхи порозуміння і як вони відійшли від Європейської спільноти вугілля та сталі, яке мало виключно економічний напрям до Шенгенської зони і спільних зовнішніх кордонів.

Процес формування міграційної політики ЄС – це складний і тривалий шлях, який розпочався з економічної інтеграції і створення єдиного ринку, про що йдеться у 3-й статті Римської угоди про заснування Європейської спільноти (1957). Новий досвід, результати і необхідність подальшої інтеграції зумовили необхідність внесення доповнень до існуючих положень в угодах, наслідком чого було скасування обмежень на пересування та проживання в межах співтовариства. Наступним кроком було прийняття Єдиного Європейського акту, який вносив корективи до Римських угод. Остаточне скасування внутрішніх кордонів між країнами-членами закріпив Шенгенський договір (1985), який набрав чинності лише 1995 р. Новою стадією інтеграції в єдиний блок було підписання Маастрихтської угоди та Амстердамського договору, внаслідок чого ЄС отримував контроль над внутрішніми міграційними законами. Далі відбувались чергові конференції, обговорення та прийняття нових програм та дотримання інструкцій. Ми дійшли висновку, що головний принцип ЄС в своїй міграційній політиці – це створення всіх умов для іммігрантів, які прибули на їх територію легально.

Ключові слова: міграція, безпека, кордони, криза, угоди.

The European Union is a complex structure, which efficiency is ensured by a lot of specialized agencies, each of them have own direction and work exclusively in it. However, their regulations allow them to cooperate to solving issues. One of the major problems of Europe are external illegal migration and refugees. Europe of the 21st century faced with a new challenge in their historic development. This is integration of migrants into the society, which become a quite typical for the post-war Western world. For most countries, which have their own regional features due to their geographical location and proximity to unstable neighbors the process of approving some aspects of the common migration policy is painful. In this article, we explored how the member states of the European Union sought ways of understanding and how they came from the European Coal and Steel Community, which had a purely economic direction to the Schengen area and common external borders.

The process of forming the EU's migration policy is complex and long. It began with economic integration and the creation of a single market, as mentioned in Article 3 of the The Treaty establishing the European Economic Community (1957). New experiences, results and the need for further integration necessitated amendments to the existing provisions in the agreements, which resulted in the abolition of restrictions on movement and residence within the community. The next step was the pass of the Single European Act, which amended the Treaty of Rome. The final cancellation of internal borders between member countries was enshrined in the Schengen Agreement (1985), which came into force only in 1995. A new stage of integration into a single bloc was the signing of the Maastricht Treaty and the Amsterdam Treaty. As a result EU took control over internal migration laws. Then there were regular conferences, discussions and adoption of new programs and instructions following. We concluded that the main principle of the EU in its migration policy is to create all conditions for immigrants who arrived on their territory legally.

Key words: migration, security, borders, crisis, agreements.

Постановка проблеми. Говорячи про міграційну політику, варто розуміти, що це надзвичайно складна та багатогранна система. Вона складається із загальноприйнятих на державному рівні ряду правил, норм, методів і законів, скерованих на регулювання міграційних потоків усе-

редині країни. Характерною ознакою складності такої системи є те, що кожна країна має свої особливості міграційної політики на законодавчому рівні, які притаманні лише цій державі. Деякі країни активно укладають трудові угоди з іншими державами, таким чином полегшуючи процес

натуралізації, тощо. Деякі ж взагалі можуть відмовити навіть у туристичному візиті через політичні, релігійні, територіальні конфлікти між країнами. Міграційна політика не є сталою, вона є постійно рухомою, відповідно до різноманітних викликів сучасного світу, таких як карантини, війни, природні катаклізми, економічні кризи або ж високий рівень життя, «економічне диво» тощо. Утім базові завдання міграційної політики є однаковими в усіх країнах – це є контроль над кордонами і пересуванням іноземних громадян, облік перебування та їх діяльності, а також легалізація іммігрантів.

Враховуючи таку багатовекторність міграційного порядку однієї країни, ми розуміємо, що на дослідження всієї системи Європейського Союзу, членами якого є 27 держав, кожна з яких має свої унікальні правила в цій сфері, піде велика кількість часу. Відповідно до цього ми зупинилися на основних актах, які регулювали міграційну політику держав – членів ЄС, і чому все одно Європа досі вирішує гострі проблеми із мігрантами (терористичний акт в редакції “Charlie Hebdo” 7 січня 2015 р. або ж теракт на Англійській набережній 14 липня 2016 р. у Ніцці, а також ряд інших терористичних злочинів, скоєних проти населення ЄС; референдум «Брекзит» у Великій Британії і ліквідація Єдиного міграційного простору; спроба нав’язати «квотування на біженців» країнам – членам ЄС; поява антимиграційних рухів, таких як «Пегіда»; прихід до влади популістських партій в Італії, Болгарії, Угорщині, спроба Національного фронту Франції отримати керівну роль в країні, одним із закликів якого був вихід з ЄС, а також карантинні заходи, пов’язані з поширенням COVID-19 в Європі).

Всі ці події так чи інакше пов’язані із міграційною політикою, яка проводиться країнами ЄС останніми роками, якісь з цих подій мають опосередковане відношення до сьогоденних проблем, а деякі мають наслідковий характер помилок, зроблених в недалекому минулому. Основною метою спільної міграційної політики є контроль за зовнішніми кордонами ЄС з метою унеможливлення незаконного потрапляння мігрантів і біженців в середину Союзу. Всі ці причини зумовлюють актуальність цієї проблеми в сучасній Європі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міграційна політика Європейського союзу є одним із ключових напрямів співпраці між її членами для забезпечення загальноєвропейської системи безпеки. Після підписання Маастрихтського договору спеціальна комісія розробила унікальну правову і законодавчу базу в сфері міграційної політики, яку редагує до сьогодні, відповідно до нових викликів. Загалом до основних завдань, які вирішує ця нормативно-правова база, належать питання з переміщення осіб в середині союзу, а також поза його межами; питання про працевла-

штування громадян країн – членів ЄС та іноземців в кордонах союзу та незаконну міграцію. Зокрема, вона регулює спільну політику щодо надання притулку біженцям і слідкує за виконанням усіх постанов.

З-поміж науковців, які досліджували цю проблему, слід згадати С. Віднянського та А. Мартинова, Ю. Борка, І. Єлейко, В. Муравйова. Також у пригоді авторам цієї статті став аналіз міжнародних нормативно-правових актів, які стосуються цього питання.

Формування цілей статті (постановка завдання). Основним завданням дослідження є аналіз процесу уніфікації міграційної політики Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування спільної міграційної політики ЄС починається із економічної інтеграції і створення єдиного ринку, ці позиції прописувались в 3-й статті Римської угоди про заснування Європейської спільноти (1957). Зокрема, з 21-го підпункту цієї статті можна виділити такі пункти: заборона між державами-членами мита та кількісних обмежень на імпорт та експорт товарів; спільна торгівельна політика; скасування перешкод вільному пересуванню людей, товарів, послуг та капіталу між державами-членами тощо [10]. Фактично ці положення створювали нову та якісну платформу для використання економічних потужностей і швидкого поширення передових інновацій всією територією, адже саме відсутність різноманітних перешкод і вільна економічна діяльність резидентів країн – членів угоди зіграли в добру гру із ЄС в майбутньому. З огляду на те, що Римські угоди називають унікальним явищем для Європи, а їх базою традиційно вважається Паризька угода про створення Європейського Співтовариства вугілля та сталі (1952), на нашу думку, більшість практик, які були прописані в першій Римській угоді, є адаптованими з позитивних результатів подібних практик Північної Ради (1952). Вони змогли створити спільний ринок праці, таким чином зменшивши навантаження на постраждалих від Другої світової війни держави, даючи можливість заробити в Швеції, яка гостро потребувала робочої сили. Цей досвід надихнув країни зі швидкими темпами розвитку економік укладати міжнародні трудові договори з державами, які потребували реформ або більшого терміну для підйому свого економічного стану [13]. Римські угоди розв’язали руки для роботодавців у пошуку нових працівників, ресурсів на утримання яких би витрачалось менше, ніж на місцевих.

Економічний розвиток країн, новий досвід, результати і необхідність подальшої інтеграції зумовили важливість внесення деяких доповнень до існуючих положень в угодах. Так, була підписана директива 68/360 від 15 жовтня 1968 р. про

скасування обмежень на пересування та проживання в межах співтовариства. Вона регламентувала свободу пересування постійних, сезонних, прикордонних працівників, а також осіб, які працюють не за наймом (представники малого і середнього бізнесу). В цьому приписі зазначались положення прав робітників, за якими вони могли перебувати і працювати в Союзі. Вони отримували «Посвідку на проживання громадянина країни – члена ЄС» [8]. В ньому вказано перелік документів для отримання посвідки на проживання, а також причини, через які цю посвідку можна втратити.

За вісім років на 102-у пленарному засіданні Генеральною асамблеєю ООН було затверджено директиву №31/127 про заходи щодо покращення положень і забезпечення прав людини і людської гідності всіх мігрантів-робітників [2]. В ній затверджено низку рекомендацій і положень, які мають зменшити рівень дискримінації під час працевлаштування і захистити права мігрантів-робітників.

1986 р. було прийнято Єдиний Європейський акт, який вносив корективи до Римських угод. Післявоєнна Європа вже оговталась від Другої світової війни та зіткнулась із першою рецесією економіки та появою надлишку робочої сили, тож з'явилась потреба в чіткому регулюванні кількості новоприбулих. За цим актом робітник мав підтвердити свою економічну здатність і отримати запрошення від роботодавця або дозвіл на працю від місцевих органів самоуправління. Також цей договір уніфікував усі документи про вищу і середню освіту, дозволивши визнавання всіх дипломів і кваліфікацій всіх членів – країн ЄС. Була розроблена спільна платформа для соціальних груп населення (студенти, пенсіонери, малозабезпечені тощо) задля однакового доступу до пільг і послуг на всій території. Імігранти отримували можливість працевлаштуватися не тільки у виробничій або обслуговуючій сфері, а й у державних структурах, адже до цього моменту вони не мали права займати відповідних посад. До змін також потрапляли і громадяни третіх країн, які отримували дозвіл на вільне пересування між країнами – членами ЄС [11]. Утім, ЄСА все ще не переважав над дією національного законодавства в усіх сферах, які стосувались вихідців з третіх країн, тож часто виникали певні суперечності у вирішенні тих чи інших питань.

Остаточне скасування внутрішніх кордонів між країнами-членами закріпив Шенгенський договір (1985), підписаний в замку Шенген у Люксембурзі. За цим договором створювалась Шенгенська зона, до якої входили 7 країн-підписантів. На цій території тепер мали діяти спільні правила і процедури, які стосувались видачі віз громадянам інших країн (видача в тому разі, якщо особа не несла загрози жодній країні-підписанту), прикор-

донного контролю (ліквідація подвійних прикордонних постів та вибіркового контроль до 1990 р. і в подальшому контроль лише за зовнішніми кордонами), створення спільного органу, який буде розглядати й ухвалювати рішення стосовно політичних біженців, регламентувати в'їзд і виїзд в межі зони, а також слідкувати за виконанням всіх правил, доручень і рекомендацій для забезпечення захисту та безпеки кордонів [16]. За зразок було взято досвід країн Бенілюксу, які вже спростили контроль на своїх кордонах ще у 1960 р.

Набрала чинності Шенгенська угода лише у 1995 р. Спочатку єдиний простір був створений між сімома країнами-підписантами, трохи згодом до них приєдналися країни Північної Ради, які провели внутрішній референдум і виявили бажання стати членами ЄС. Ті країни, які в ході референдуму не стали частиною ЄС, а саме Норвегія та Ісландія, уклали окремі угоди і також приєдналися до Шенгенської зони. Слідом за ними долучилися Австрія, Греція та Італія [3]. Згодом було ще кілька хвиль приєднання до Шенгену. Станом на 2020 рік до зони входить 26 країн, з яких чотири (Кіпр, Болгарія, Румунія та Хорватія) мають внутрішній прикордонний контроль через ряд політичних питань.

У 1992 р. було підписано Маастрихтську угоду. Цей рік ознаменувався роком народження Європейського союзу. Це була нова стадія інтеграції в єдиний блок. В ньому були підняті питання про вільний перетин, контроль, умови в'їзду, незаконну міграцію, возз'єднання сімей, а також працевлаштування. Всі положення, які стосувались цієї галузі, мали розглядатись відповідно до Європейської конвенції прав і свобод людини, Конвенції ООН про статус біженців, Віденської конвенції про дипломатичні відносини тощо [9]. Утім, паритет цих питань знову ж таки залишався у внутрішній компетенції країн, а тому новостворені інституції ЄС радше робили рекомендаційні зауваження і не могли змусити уряди виконувати певні справи на свою користь. За угодою, міграцію та пов'язану із нею діяльність було віднесено до сфери служби правоохоронних органів, тобто їй не надавали наддержавного значення і поки залишали все як є. Фактично держави самостійно могли застосовувати будь-які заходи на власний розсуд для боротьби з імміграцією, контрабандою, а також іншими явищами, пов'язаними з територіальним порушенням своїх кордонів.

За пропозицією Маастрихтського договору впродовж наступних чотирьох років підписанти мали узгодити подальший процес європейської інтеграції. Тому 1996 р. у місті Турін зібралися представники всіх країн-членів, утім через певні обставини конференція вимушено затягнулась і її перенесли до Амстердаму, де вже 1997 р. був підписаний Амстердамський договір.

Окрім загальних пунктів про подальшу співпрацю, він містив новий IV розділ, який закріпив із деякими змінами положення Маастрихтської угоди, зокрема вони стосувались процесу включення міграційної політики в сферу міждержавного регулювання. Тобто тепер ЄС отримуватиме контроль над внутрішніми міграційними законами і зобов'язував країн-підписантів адаптувати до спільного своє внутрішнє законодавство. Крім цього, згадувалась свобода пересування, процес надання притулку біженцям, а також важливість скоординованої діяльності над міграційними потоками. Цікавим є те, що Амстердамський договір додатково містив спеціальний пакт, в якому було сказано про імплементацію Шенгенських домовленостей до законодавчої бази Європейського союзу [15] та [7].

Договір набрав чинність за два роки після того, як країни-підписанти ратифікували його згідно зі своїми внутрішніми конституційними вимогами. На честь цього відбувся саміт у фінському містечку Тампере, де обговорювали подальші кроки й очікуваний результат від прийнятих норм. На сайті Європарламенту ми можемо переглянути рішення, яких було досягнуто в ході переговорів. Так, Європейська рада підтверджує важливість дотримання права на притулок біженців і створення єдиної європейської системи, базованої на повному і всеохоплюючому застосуванні Женевської конвенції (1951 р.), що мало забезпечити право на заборону депортації до країни, яка здійснювала протиправні злочини проти людини. Тобто додержання принципу невисилання. В короткочасній перспективі система повинна створити засади для справедливої та ефективної процедури надання притулку, прописати мінімальні умови прийому для біженців, а також визначити правила для визнання статусу біженця. Зокрема, наголошено про необхідність постійних консультацій з Управлінням Верховного комісара ООН в справах біженців та іншими міжнародними організаціями. Крім цього, Європейська Рада закликала до швидкого врегулювання полеміки навколо системи ідентифікації осіб, які шукають притулок, за допомогою дактилоскопії European Asylum Dactyloscopy Database або Eurodac (Європейська база даних відбитків пальців біженців).

Були прийняті положення, які стосувались громадян третіх країн. Міграційна політика ЄС має бути спрямована на надання цим громадянам, які законно перебувають на території союзу, подібних прав та обов'язків, які мають самі громадяни ЄС. На думку фахівців, це має стримувати прояви соціальної, економічної, расової дискримінації щодо новоприбулих. І це покладе початок розробці нових методів боротьби із расизмом і ксенофобією.

Окремі положення стосувались управління міграційними потоками, адже розумне ведення організаційних процесів зможе вирівняти всі показники до допустимих рівнів і запобігти міграційним кризам. Тому Європейська Рада вирішила взяти під контроль ці потоки на всіх можливих етапах, зокрема, було запроваджено такі обов'язкові положення: розпочати інформаційну кампанію про можливі легальні шляхи імміграції для бажаючих; виявляти спроби торгівлі людьми; відкрити спільні консульські центри із видачі віз ЄС в країнах третього світу; підвищити якість контролю на кордоні для викриття підроблених віз та документів; створити сприятливі умови для кооперації між службами контролю на кордоні; розпочати підготовку меморандуму про співпрацю між Італією та Грецією в Адріатичному і Іонічному морях для боротьби проти організованої злочинності, контрабанди та торгівлі людьми. З цією метою було запропоновано тісне співробітництво з іншими країнами, громадян яких можна віднести до потенційних іммігрантів, або країнами, які є транзитними для міграційних потоків. За порушення цих положень, а особливо це стосується торгівлі людьми, нелегальної імміграції, а також жорсткої експлуатації новоприбулих робітників, вводити суворе покарання за ці злочини, які мають розробити до 2000 р. [4]

У результаті інтеграції Шенгенських домовленостей до законодавства Європейського Союзу всі країни-члени зобов'язані повною мірою погодитися із запропонованими положеннями і вирішальною роллю ЄС у цих питаннях та розпочати процес імплементації цих положень до свого законодавства з метою ефективного контролю майбутнього спільного кордону союзу. Для підбиття підсумків по реалізації цієї програми учасники договору мають зібратися через п'ять років.

У Гаазі у 2004 р. відбулась чергова конференція, на якій знову говорили про створення єдиної системи притулків для біженців, розширення інформаційної кампанії про легальну міграцію серед потенційних країн. Важливість боротьби із нелегальним перетином кордону, підробленими візами та документами, а також незаконним працевлаштуванням [6]. Загалом всі пункти частково дублюють всі попередні і не описують чогось нового або певних досягнень. Єдине, на що можна звернути увагу в програмі дій на наступні п'ять років, це поглиблення консолідації у вирішенні цих питань всіх членів ЄС (роком раніше був прийнятий проєкт про розширення ЄС, і його членами стали 10 нових країн), а також впровадження низки фінансових програм, які будуть допомагати новим членам реалізовувати заходи, прийняті Європейським союзом у сфері міграційної політики.

Наступна конференція у сфері міграційної політики відбулась в Стокгольмі 2009 р. Станом

на цей рік все було без змін, система діяла чітко і виконувала всі приписані інструкції, а тому на конференції в основному обговорювали заходи, які допоможуть зберегти досягнуті результати в цьому процесі. Єдиним чинником, який міг змінити цю ситуацію, був розпал фінансово-економічної кризи, який міг спровокувати хвилю нової міграції із найбільш постраждалих країн. Європейська Рада через цю причину рекомендувала до подальшого розвитку інтегрованого управління кордонами і посилення позицій FRONTEX (Європейське агентство контролю зовнішніми кордонами) у регулюванні цих питань [5]. Ці заходи, на думку єврокомісарів з міграційних питань, могли б ефективніше впоратись із новими міграційними потоками.

Того ж року було ухвалено Кодекс Спільноти із в'їзних питань, де визначили процедуру і умови видачі віз. Він поширювався на 25 країн Шенгенської зони, окрім Великої Британії, Ірландії та Данії, оскільки вони зберегли за собою право самостійно вирішувати візові питання. Серед основних позицій у цьому кодексі є скорочення кількості категорій віз, особам, які мають довгострокові візи на навчання або ж працю, можуть отримати новий статус, оскільки ці візи будуть прирівняні до посвідки на проживання; передбачено вартість консульського збору за візу в розмірі 60 євро, утім для країн, які підписали угоди про спрощений візовий режим із ЄС, будуть діяти пільги в розмірі 35 євро [14]. У 2019 році вартість за консульський збір зросте до 80 євро. Білорусь останньою серед європейських країн підписала з ЄС угоду по лібералізації візового режиму у січні 2020 року. Також на консульства наклали зобов'язання мотивувати свої відмови, а позивачам віз – подати апеляцію на відмову.

У 2008 р. в Брюсселі було ухвалено European Pact on Immigration and Asylum (Європейський пакт про імміграцію і біженців). У пакті вказано пріоритетні завдання міграційної політики, над якими будуть працювати протягом наступних років. Це організація легальної імміграції і допомога в інтеграції новоприбулих, контроль над незаконною імміграцією та сприяння в добровільному поверненні мігранта, почати всебічне партнерство з усіма країнами, які займаються міграційними питаннями, тощо. Нарешті було прийнято рішення про запуск CEAS (Загальноєвропейської системи притулку). Виділено додаткове фінансування на діяльність FRONTEX та розпочате створення помічної організації, мета якої – стеження за кордоном Eurosur. Активно розвивати відносини

та укласти двосторонні угоди з країнами Східного партнерства і Південного Середземномор'я. Полегшити бюрократичну тяганину для студентів та дослідників, які бажають вчити і досліджувати щось на території ЄС. Також ухвалено чіткий план діяльності комісії на наступні роки, зокрема створення AMIF (Фонд притулку, міграції та інтеграції) та ISF (Фонд внутрішньої безпеки) [1].

Крім цього, було надано дозвіл громадянам країн, що не входять до складу ЄС, працювати за єдиним дозволом, а також отримувати синю картку. Система синіх карт це проєкт Жозе Мануеля Баррозу, президента Європейської комісії, який виступає інструментом для залучення висококваліфікованої сили, і реалізований в Директиві №2009/50/ЄС від 25 травня 2009 р. Синя картка – це спеціальний дозвіл на роботу й тимчасове проживання в інших країнах – членах ЄС. Її мета – спросити в'їзд до ЄС висококваліфікованих кадрів і направити їх саме туди, де їх найбільше потребують. Ця система дозволить Європейським країнам подавати заявки та самим обирати, хто для них краще підходить. Отримати на руки картку можна лише після укладання двосторонньої трудової угоди із роботодавцем. Разом із нею новоприбулий отримує всі права, які мають громадяни ЄС, окрім права на постійне проживання. Утім, якщо угода була розірвана раніше терміну, а нових заявок на працю не надходить, то особа має покинути територію ЄС строком до двох місяців після звільнення. Синя картка, на відміну від “American green card” (подібна система в США), дає право на роботу лише на 4 роки, утім є можливість її пролонгації [12].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Підсумовуючи, доходимо висновку, що процес формування міграційної політики ЄС – це складний і тривалий шлях, який складався із компромісів, поступок і порозумінь, але допоміг створити спільне бачення й утворити якісну систему. Декому ця система здається провальною (міграційна криза 2015 р.), утім всі її механізми є продуманими і, крім економічної вигоди, Європа дбає про захист основних прав людини. А тому головний принцип ЄС у своїй міграційній політиці – це створення всіх умов для іммігрантів, які прибули на цю територію легально. Вони отримують такі ж права та обов'язки, як і місцеві. Європейська міграційна система є змінною і в цьому її перевага, що вона не законсервувалась в Маастрихті, а продовжила адекватно відповідати на сучасні виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. European Pact on Immigration and Asylum. Eur-Lex, September 24th 2008, accessed October 14th 2020. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:jl0038&from=EN>
2. Measures to improve the situation and ensure the human rights and dignity of all migrant workers. United Nation, December 16th 1976, accessed October 10th 2020. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/31/127>.
3. Schengen Area – The World's Largest Visa Free Zone. Schengen Visa Info, January 18th 2019, accessed October 11th 2020. URL: <https://www.schengenvisa.info.com/schengen-visa-countries-list/>.
4. Tampere European Council 15th and 16th October 1999 presidency conclusions. European Parliament, October 17th 1999, accessed October 12th 2020. URL: http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm.
5. The European Union's Stockholm Program: Less Ambition on Immigration and Asylum, But More Detailed Plans. Migration policy Institute, January 12nd 2010, accessed October 12th 2020. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/european-unions-stockholm-program-less-ambition-immigration-and-asylum-more-detailed-plans>.
6. The Hague programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union. Eur-Lex, March 3rd 2005, accessed October 12th 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF>.
7. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. Eur-Lex, November 11th 1997, accessed October 11th 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/ams/sign>.
8. Директива 68/360 від 15 жовтня 1968 року про відміну обмежень на пересування та проживання в межах співтовариства. *Законодавство України*, 15 жовтня 1968. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_010?lang=ua.
9. Договір про Європейський союз. *Законодавство України* від 13.12.2007р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text.
10. Договір про заснування Європейської спільноти. *Законодавство України*, 01 січня 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
11. Єдиний європейський акт (укр/рос). *Законодавство України*, 17 лютого 1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028.
12. Слейко І. «Блакитна карта» як інструмент залучення кваліфікованої робочої сили країнами – членами ЄС. Глобальні та національні проблеми економіки. 01 грудня 2014. URL: <http://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/16-1-1.pdf>.
13. Зіненко М. Формування політики мультикультуралізму в Швеції в другій половині XX – на початку XXI століття. *Молодий вчений*, 04 червня 2018. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5\(2\)_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5(2)_51).
14. Коментований переклад візового кодексу Європейського Союзу. Громадська ініціатива «Європа без бар'єрів» – пер. Лілія Левандовська. Київ : Вістка. 2010. 160 с.
15. Муравйов В. *Право Європейського союзу: підручник*. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 704 с.
16. Шенгенська угода. *Законодавство України*, 14 червня 1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_004.